

LIST V ROMÁNE. FUNKCIE LISTOVEJ KOREŠPONDENCIE NA PRÍKLADE ROMÁNU HANSA FALLADU *VLK MEDZI VLKMI*

Juraj Dvorský

Filozofická fakulta, Katolícka univerzita v Ružomberku

Dvorský, Juraj. 2021. „Letter in the novel. Functions of letter correspondence on the example of Hans Fallada’s novel *Wolf Among Wolves*.“ *Philologia* 31 (2): 55-64.

Abstrakt: Štúdia sa v prvej časti zameriava na teoretický výskum využitia listu v literatúre. Možno v nej vyzdvihnúť dva aspekty. Prvým je nejednoznačné používanie pojmu „list v románe“, chápaného raz ako „príloha“ alebo „vsuvka“, inokedy ako „motív“, respektíve je posudzovaný v opozícii k žánrovému označeniu „román v listoch“. Druhým aspektom je vyzdvihnutie súčasného interdisciplinárneho výskumu, ktorý skúma funkcie listu nielen v literatúre, ale aj v maliarstve alebo hudobnom divadle. Druhá časť štúdie je venovaná analýze druhov a funkcií listu v románe Hansa Fallada *Vlk medzi vlkmi* (*Wolf unter Wölfen*, 1937). Dôležitú kompozičnú úlohu v ňom zohrávajú ľúbostné listy, ktoré sa stávajú prostriedkom sexuálneho vydierania. Svojou prítomnosťou aktivizujú románové dianie a prispievajú k tragickému zavŕšeniu osudov niektorých postáv románu.

Kľúčové slová: list v románe, druhy listov, naratívne funkcie listov, nemecká literatúra, Hans Fallada

Abstract: In the first part, this study concentrates on theoretical research of the use of letters in literature. There are two aspects to highlight: the first one is the ambiguous use of the term “the letter in the novel,” seen as an “addition” or a “parenthesis”, in other cases as a “motif”, or it is considered in opposition to genre term “novel in letters”. The second aspect is emphasizing the contemporary interdisciplinary research that investigates the function of the letter not only in literature but also in fine arts or music theatre. The second part of the article deals with the analysis of categories and functions of the letter in the novel, using the example of Hans Fallada’s *Wolf Among Wolves* (*Wolf unter Wölfen*, 1937). The important composition role is played by the love letters that become a means of sexual

blackmail. Their presence activates the plot of the novel and they contribute to the tragical completion of the characters' fates in the novel.

Key words: letter in the novel, categories of letters, narrative function of the letters, German literature, Hans Fallada

LIST V ROMÁNE A JEHO FUNKCIE

Prítomnosť listov v románe vyplavila za posledné desaťročia na povrch niekoľko problematických okruhov. Už samotné označenie „list v románe“ explicitne poukazuje na to, že pri analýze listov sa literárna veda sústredila dominantne na analýzu podôb a funkcií listu v románovej tvorbe autorov v prostredí rozličných národných literatúr, predovšetkým však na literárnu tvorbu v 18. a 19. storočí. S tým súvisí aj používanie pojmu „románový list“ („Romanbrief“), tak ako to v prostredí nemeckej literárnej vedy navrhuje Wilhelm Füger pre naratívne texty s cieľom vyhnúť sa iným termínom pripomínajúcim svojím názvom istý druh „prílohy“ ako napríklad „Einlagebrief“, „der eingestreute Brief“ alebo „interspersed letter“, ktoré majú podobu „vloženého listu“ (Füger 1977, 632). Románový list ako súčasť kompozície vníma v opozícii k románu v listoch („Briefroman“), kde sa list, respektíve listy stávajú základnou organizačnou jednotkou kompozície a nemajú povahu „prílohy“.

Reinhard M. G. Nickisch používa na rozdiel od W. Fügera na označenie listovej formy v literatúre voľnejšie spojenie „Einlage“ (porov. Nickisch 1991, 157–170), ktoré by sme mohli preložiť ako „vločka“ alebo „vsuvka“. Uvedené označenie Nickischovi umožňuje hovoriť o využití listovej formy nielen v epike, ale aj v dráme, respektíve ich odlíšiť od veršovaných listov tak ako ich poznáme z Ovidiových *Listov heroín*, básnických listov slávnych mýtických žien adresovaných vzdialeným manželom, snúbencom a milencom. Aj napriek tomu, že list ako kompozičný prvok, respektíve ako literárny žáner vo forme románu v listoch dominoval v prozaických textoch, nachádza svoje uplatnenie aj v dramatických žánroch a vo veršovanej forme. Umelecká podoba listu preniká krížom cez jednotlivé literárne druhy a nevzťahuje sa iba na román, ale má transgenerickú povahu.

Výskum listu sa okrem toho ubera v posledných rokoch aj interdisciplinárnym smerom. Julia Stadterová Fügerovi oponuje tvrdením, že list sa nachádza nielen v románoch, ale aj v novelách, básňach, baladách a preto navrhuje používať termín „listový motív („Briefmotiv““ (Stadter 2015, 22). Stadterová si všíma podoby listu nielen v literatúre, ale aj v maliarstve a hudobnom divadle. Aj ona kritizuje Fügerov termín „románový list“, no nevystačí si ani s pojmom „vložený list“, pretože toto pomenovanie podľa nej evokuje „ornamentálnu for-

mu, ktorú by sme takpovediac mohli odstrániť z tlače“ (Stadter 2015, 22). Odvolávajú sa na Frenzelovej lexikón *Motívy svetovej literatúry* (1999) sa autorka pokúša chápanie listu uchopiť prostredníctvom pojmu „motív“. Frenzelová definuje motív ako „menšiu [...] a pohyblivejšiu zložku látky“ (Frenzel 1999, 5). Látku prirovnáva k celej melódii, motív udáva iba jeden akord. Základnou funkciou motívu je jeho schopnosť vlastniť vnútorné napätie podporujúce dynamiku deja. Z tohto dôvodu Frenzelová uvažuje o hlavných a vedľajších motívoch v tom zmysle, že v jednom diele môže byť ten istý motív hlavný, v inom diele vystupuje vo funkcii podporujúceho vedľajšieho motívu a v ďalšom diele má iba aditívnu, ornamentálnu funkciu.

Možno súhlasí s tvrdením J. Stadterovej, že „motív“ a „list“ majú spoločné to, že sú schopné vystupovať opakovane v rozličných umeleckých dielach, pričom list môže spĺňať aj funkciu podporujúcu dynamiku príbehu. Ak sa však stotožníme s Frenzelovej chápaním motívu, museli by sme automaticky konštatovať v každom literárnom diele prítomnosť aspoň jedného listu, čo však literárna prax nepotvrďuje. Začlenenie listu do kompozície literárneho diela zohráva v jednotlivých literárnych obdobiach rozličné funkcie, nie je však jeho povinnou súčasťou. Ďalším problematickým miestom v súvislosti s chápaním listu ako motívu je, že Frenzelová posudzuje motív ako špecifický obsahový fenomén viazaný na jednotlivé typy a situácie. K typom priradzuje napríklad motív „navrátilca“, „rebela“, „tyrana“ alebo motív „mučeníka“; jednotlivé situácie sú zastúpené motívami ako napríklad „odmietnutá žena“, „muž medzi dvoma ženami“ alebo „návšteva podsvetia“. Na základe obsahu listu dokážeme v určitých situáciách charakterizovať literárnu postavu, napríklad naivitu mladého dievčaťa pri písaní ľúbostných listov. Avšak list ako motív nie je vždy fixovaný na dynamiku deja, pretože môže spĺňať iba čisto informatívnu funkciu. Nakoľko je cieľom tejto štúdie preskúmať konkrétne formy a funkcie listu v románe *Vlk medzi vlkami* budem prítomnosť listu v románe označovať termínom „list v románe“ v zmysle jeho využitia ako kompozičného prvku.

Včlenenie jedného alebo viacerých listov do naratívnej štruktúry literárnych diel je možné nájsť aj v starších textoch¹, avšak multifunkčnosť týchto kompozičných prvkov je realizovaná až v polovici 19. storočia: „až od polovice 19. storočia rozpoznávajú autori list ako naratívny komponent a zdôrazňujú problematiku jeho interpretácie ako základnú otázku výkladu textu“ (Stadter 2015, 75). V prozaických textoch do 19. storočia prináležali epištolárnym „vsuvkám“ mnohoraké jazykovo-štylistické funkcie, napríklad „vločky“ ľúbostných lis-

¹ Niektoré príklady zo staršej literatúry, napríklad ľúbostné listy v stredovekých eposoch, poukazujú na to, že listy istým spôsobom dokážu regulovať dej, zvyšujú jeho intenzitu, komentujú ho a podobne (porov. Nickisch 1991, 158).

tov stredovekých eposov, morálno-didaktické a ilustratívne funkcie (napríklad v barokovom románe). Gottfried Honnefelder ako prvý skúmal naratívnu povahu listu v nemeckom románe v období od 17. do 20. storočia. Naratívne funkcie listu delí na tri základné formy: 1. List ako „akt“ (list dej urýchlňuje alebo ho spomaľuje); 2. list ako „výpoveď“ alebo „prejav“ (list uvádza do nových častí deja, charakterizuje postavy); 3. list ako súčasť „listovej korešpondencie“ (list v tomto prípade primárne slúži na perspektivizáciu rozprávania) (porov. Honnefelder 1975, 12–14). Aj Jutta Krienkeová (Krienke 2001, 87–90) si vši-ma kompozičné funkcie listu v románe a na pozadí analýzy listov v románoch nemeckého realistického autora Theodora Fontaneho dospela k určaniu piatich spôsobov využitia listu v románe, respektíve k piatim kompozičným funkciám listu v románe. List (1) funguje ako „štruktúrna zložka kompozície“ vo vnútri časovo-priestorovej organizácie príbehu. Vložené listy v naratívnych textoch preberajú úlohu zložiek, ktoré v rámci štruktúry textu dej buď spájajú alebo rozdeľujú. Listy ďalej (2) umožňujú „perspektívne rozprávanie a zobrazenie“ udalostí a pocitov postáv prostredníctvom internej fokalizácie. Listy v románe sa môžu stať aj (3) prostriedkom na „objektívizáciu diania“, konkrétne vtedy, keď dokážeme rozoznať multipálnu fokalizáciu. Ide o prejavy rozličných postáv, kedy vzniká dojem „objektívneho“ zobrazenia skutočnosti. Z hľadiska obsahu sú listy dôležité aj na základe „funkcií, ktoré iniciujú dej“; na kľúčových miestach deja fungujú ako dramaturgické faktory ovplyvňujúce pohyb deja a románovému daniu prinášajú nečakanú zmenu. Vzniká naratívny efekt, vytvárajúci dojem bezprostrednosti, akoby tu rozprávač ani neexistoval, napríklad keď náhodne objavený utajený list spôsobí v deji závažné následky. List v poslednom prípade (3) vystupuje ako médium, ktoré všeobecne vyzdvihuje „problematiku ľudskej komunikácie“ vo všeobecnosti, poukazuje na nedorozumenia, potlačené a skryté informácie alebo zámerné šírenie nesprávnych informácií. Ako poukazuje W. Füger (1977, 628–658), až od polovice 19. storočia je list posudzovaný predovšetkým ako kompozičný prvok a zároveň je vyzdvi-hnutá problematika jeho interpretácie ako základná otázka chápania textu.

HANS FALLADA: *VLK MEDZI VLKMI*

V centre diania Falladovho románu *Vlk medzi vlkmi* stojí nemecká spoločnosť v období hyperinflácie a politických nepokojov v roku 1923. Rozprávač sleduje osudy troch bývalých vojakov, ktorí slúžili v jednom pluku: Joachima von Prackwitza, Etzela von Studmanna a Wolfganga Pagela. Ich životné osudy sú prepletené s osudmi ďalších postáv, reprezentujúcich najrozličnejšie sociálne vrstvy povojnového Nemecka a dotvárajú takým spôsobom mentálny

obraz „vlčej doby“. Priestorovo je príbeh situovaný v dvoch hlavných oblastiach: v hlavnom meste Berlína a na rytierskom panstve v Neulohe. Románové postavy sa koncentrujú v pároch alebo skupinách, ich vzťahy sú motivované ľudskou blízkosťou a pochopením alebo erotickou túžbou; väčšina vzťahov však nemá dlhé trvanie. Stotník Joachim von Prackwitz skrachuje pri pokuse obhospodarovať panstvo v Neulohe, rozpadá sa mu manželstvo, zbankrotuje a zblázni sa. Nadporučík Studmann zlyhá vo funkcii recepčného v jednom berlínskom hoteli; napriek čoraz hlbšiemu vzťahu k Eve von Prackwitzovej nie je schopný opäťovať jej city. Zdeprimovaný rozkladom priateľovho panstva sa utiahol do súkromného sanatória. Jediný zväzok, ktorý zjavne sľubuje stabilitu a šťastie, sa vytvára medzi zástavníkom Wolfgangom Pagelom a Petrou Ledigovou, ktorá sa živí prostitúciou. Sú to práve oni, ktorí sa v tejto „vlčej dobe“ dokážu osvedčiť, hoci ich životné situácie sú úplne odlišné. Na rozdiel od iných románových párov sa medzi Pagelom a Petrou po dlhých úskaliach vyvinul blízky vzťah, založili si rodinu a Petra Pagelovi porodila syna. Pri analýze jednotlivých druhov listov a ich funkcií v románe *Vlk medzi vlkmi* môžeme konštatovať, že ich prítomnosť je viazaná na jednotlivé románové páry buď osobitne alebo sú s ich obsahmi konfrontované aj ďalšie postavy.

Analýza listov v románe v diele *Vlk medzi vlkmi* poukazuje na to, že sa v ňom najčastejšie vyskytujú ľúbostné listy, ďalej listy medzi rodinnými príslušníkmi a priateľmi a zároveň aj obchodné listy. Román ponúka celé spektrum listov, od znenia celého listu, cez fragmenty listov až po jednoduché konštatovania o napísaní listu. Kompozične najdôležitejšiu úlohu zohrávajú dva listy, ktoré napísala Violet poručíkovi Fritzovi. Prvý ľúbostný list poslala Violet Fritzovi prostredníctvom Meiera, druhý, o ktorom je iba zmienka o „zakopaných zbraňoch“, má Fritzovi doručiť sluha Räder. Obidva listy však majú spoločné to, že svojho adresáta nenachádzajú priamo; vo vlastníctve Meiera respektíve Rädera listy posilňujú ich erotické predstavy a túžby, neskôr sa stávajú prostriedkom sexuálneho vydierania mladej Violet a následnej Räderovej pomsty.

Ak si vypožičiame Honnefelderovu klasifikáciu naratívnych funkcií listu môžeme Violetin ľúbostný list označiť ako „akt“ a zároveň aj „výpoveď“ alebo „prejav“. Územčistý sukničár Meier si robí chůtky aj na mladú koketnú Violet, preto list otvorí a čitateľ sa spolu s ním dozvedá jeho celé znenie. Nie je to listový fragment, respektíve typ listu, o ktorom sa rozprávač iba zmieňuje.² List sa od hlavného textu odlišuje kurzívou, jeho adresát je neznámy, podpísaná je Violet:

² Napríklad, keď sa pani Pagelová v liste od priateľky dozvedá, že jej syn Wolfgang sa bude ženit s Petrou Ledigovou (Fallada 1957, 103) alebo že starý pán von Teschow píše obchodný list (tamže, 290).

„Drahý! Najdrahší! Jediný!!! Len si odišiel a už som za Tebou celá divá! Chvejem sa na celom tele a vo mne to šumí, že zavše musím zavrieť oči! Potom vidím Teba! Mám Ťa tak skutočne rada, strašne rada!! Otec dnes určite nepríde, a tak Ťa čakám medzi jedenástou a dvanástou pri rybníku, pri labuťom domčeku. Usiluj sa, aby sa to hlúpe zhromaždenie dovtedy skončilo. Strašne túžim za Tebou! 100,000.000 bozkov a ešte oveľa viac! Pritískam si Ťa na srdce, ktoré celkom bláznivo bije T v o j e j Violet.“³ (Fallada 1957, 139–140)

List si po prečítaní Meier odpíše na písacom stroji vo svojej kancelárii. Tento priestor, kancelária poľného inšpektora Meiera, v ktorej ho neskôr vystrieda Wolfgang Pagel, zohrá v rozvíjaní príbehu dôležitú úlohu. Violetin ľubostný list Meier neodovzdal, originál si vopchal do kazajky, odpis zalepil a uložil ho do zväzku „krajinského vestníka“ z roku 1900. Neskôr sa v krčme opije a horárovi Kniebuschovi ukáže list s tvrdením, že Violet ho napísala jemu. Keď sa Violet dozvedela, že Meier list neodovzdal, rozhodla sa spolu s Fritsom Meiera prepadnúť a získať list násilím späť:

„To je ten zdrap!“ spýtal sa poručík a posvietil na vlhký, rozmazaný papier. „To prasa ho polialo pálenkou! „Oh, daj mi ho, prosím!“ zvolá Weio, ktorá sa odrazu hanbí za svoj márnivý list. „Nie, nie, dievčatko!“ odpovedá on. „Aby si mi ho ešte raz poslala na cesty a ja ho potom musel naháňať!“ – Už ho má vo vrecku. – A vravím ti, Violet, nie aby si mi ešte raz písala! Nikdy! Ani slovo!“ (Fallada 1957, 354).

Violetin list tak zostáva u Fritza, Meierov odpis listu, o ktorom nemá potuchy ani Fritz ani Violet, je uložený aj naďalej v Meierovej kancelárii v zväzku „krajinského vestníka“ z roku 1900. Meier zo strachu pred Fritsom uteká z Neulohe, jeho miesto a kancelária zostávajú prázdne. O nejaký čas sa do inšpektorovho domu nasťahuje Wolfgang Pagel. Violetin list sa tak stáva „aktom“, je spúšťačom akcií a reakcií (list násilne Meierovi odoberie Fritz spolu s Violet, Meier musí opustiť panstvo, na jeho miesto prichádza Wolfgang, ktorý v kancelárii nachádza odpis listu, atď.), list ovplyvňuje románové dianie a prispieva ku konfigurácii postáv.

Druhý list, ktorý Violet poslala Fritzovi po sluhovi Räderovi, výrazne zdramatizuje románové dianie a výraznou mierou zasiahne do osudov viacerých postáv. Pätnásťročná Violet, ktorú poručík Fritz sexuálne „zobudil“ (Fallada 1957, 112) si je vedomá svojej fyzickej zrelosti a provokuje tým okolitý mužský svet. Pred očami poľného inšpektora Meiera sa zmyselne naťahuje a pred

³ Všetky citované ukážky sú v preklade Ervína Mikulu.

Wolfgangom Pagelom sa pred kúpaním v lese bez najmenších zábran vyzlečie donaha. Jej nespútané správanie ju ženie do nebezpečenstva, Räder to využije a úplne ju zničí. Räder patrí k najtajupľnejším a najnesympatickejším postavám románu, vzbudzuje averziu až odpor, je charakterizovaný ako „kapor“, má „rybiu, šedú, nepohnutú tvár“ (Fallada 1957, 772), je to „mátoha“ (tamže, 773), „ošklivý človek“ (tamže, 774). Eva Prackwitzová k nemu cítila „telesný odpor; aj bez tárania dievčat o <zvrhlíkovi> ako zdravá žena vždy cítila, že tento chlap nie je čistý“ (tamže, 770). Räder okrem toho vykonáva „ženskú“ prácu, upratuje izby. Je takmer neviditeľný, vždy diskretný, reprezentuje typ človeka, ktorý nekoná emocionálne alebo intuitívne, ale vždy kalkuluje. Violet v ňom nevidí poriadneho chlapa, ale bytosť, s ktorou sa môže hrať, preto ho provokuje, dráždi a ponižuje: „Nuž veci sa majú tak“, hovorí Räder, „že so mnou milostivá slečna nezaobchádzala ako s iným človekom. V mojej prítomnosti sa vyzliekala a obliekala, akoby som bol kus dreva. A keď panstvo bolo odcestované, vždy ma volala do kúpeľne, aby som ju poutieral“ (tamže, 847). Jeho moc spočíva v tom, že dokáže zachytiť všetky informácie, o všetkom je podrobne informovaný. Preto vie aj o vzťahu medzi Violetou a Fritzom a tiež aj o pripravovanom vojenskom prevrate.

Räder navonok pôsobí ako človek, ktorému sexuálny život pripadá nepodstatný, nemá nijaké aféry ani milenky. Avšak knihy v malej poličke prezrádzajú jeho „teoretické“ znalosti, ktoré sa teraz pokúša uviesť do praxe. Číta knihy o ľudskom tele, o sexualite, o sexuálnych potrebách, o zdržanlivosti, o manželstve. V jednom rozhovore s poručíkom Fritzom Räder poznamenáva: „Usilujem sa vzdelávať [...] Čítam knihy, nie, nijaké romány, ale vedecké diela, hrubé často niekoľko sto strán“⁴ (tamže, 847). Knihy ponúka čítať aj Violet, ktorá ich najprv odmieta, ale neskôr ju Räderova predstava o sexualite presvedčí: „Sú to telesné pochody“, vysvetľoval Räder Violet, „telesná žiadostivosť [...] Je to iba telo – telo má hlad, milostivá slečna“ (tamže, 497). Po tom, čo Violet napísala Fritzovi ďalší list, požiadala Rädera, aby ho v noci uložil na známe miesto v lese. To je pre Rädera pravá chvíľa na to, aby zneužil jej dôveru. Sľúbil, že list odnesie, ale za túto malú službu požaduje malú protislužbu: chcel by si len na chvíľu položiť ľavú ruku na prsník milostivej slečny. Celý akt sa odohráva v tme vo Violetinej izbe:

⁴ Hoci v románe nie sú uvedené konkrétne tituly, ktoré Räder prečítal, podľa Lutz Hagededta je možné prostredníctvom niekoľkých vtedajších alebo aj neskorších publikácií interpretovať Räderove názory na tému sexualita a manželstvo. Paralely ponúka napríklad Herschfeldova *Sexuálna patológia* (1920), ďalej kniha Iwana Blocha *Sexuálny život našej doby* (1907), *Učebnica lásky* (1923) od Franza Bleia a iné (porov. Hagededt 2011, 39-57).

„A odrazu zacítí jeho ruku na hrudi. Jemnejšie sa ani motýľ nespustí na kvet, ale s desom, ktorý jej prechveje celým telom, cítne... Ruka sleduje cúvajúce telo, chladne sa kladie na hrud'... Weio už nemôže cívať, aj des prejde... Chlad preniká tenkou látkou letných šiat, chlad preniká kožou, vniká až do srdca [...]. Prsty sa ľahučkým pohmatom dotýkajú jej tela, odsúvajú vlasy... Ruka už objíma celý krk, s ľahkým tlakom spočíva palec na hrtane, pričom zosilnieva tlak na srdce... Rýchle pohne hlavou, aby si oslobodila krk od ruky – nadarmo, palec sa pevnejšie pritlačí... Ale veď to je len sluha Hubert – nemôže ma predsa zahrdúsiť...“ (Fallada 1957, 638–639).

Scéna hraničí so znásilnením a s motívom sexuálnej vraždy, čo potvrdzuje aj situácia, v ktorej o niečo neskôr Violet pozoruje Rädera cez okienko jeho malej komory ako si v dlhej bielej nočnej košeli čistí zuby:

„Takí sú ľudia! Hubert Räder zažil dnes večer azda predsa len nezvyčajné vzrušenie, niečo, čo by sa hádam mohlo nazvať skúškou na vraždu, a jednako si večer oblieka nočnú košeľu a vyčistí si zuby ako iní ľudia ... Nie je vždy vrahom, zväčša je len malým, celkom obyčajným občanom, a to ho robí takým nebezpečným!“ (Fallada 1957, 648–649).

To, že si Räder list určený Fritzovi nechá pre seba a nevráti ho⁵ ani po naliehaní Violet a jej otca, ktorý Rädera vzápätí prepustí zo služby, má pre viaceré postavy osudné následky. Keď sa poručík dozvedel, že Violetinou nepozornosťou bolo skladisko zbraní prezradené, vykričal jej, že ju nikdy nemiloval, že sa mu hnusí a že mu „priniesla iba nešťastie“ (Fallada 1957, 798). Violet omdlie, no jej otec nedokáže adekvátne zareagovať v kritickej situácii, problémy zapíja alkoholom a neskôr príde úplne o rozum. Poručík sa na základe pochybného „vojenského kódexu“ zastrelí, čím sa Violet pomstí tým najradikálnejším spôsobom. Räderovo skazonosné dielo sa postupne završuje. Po poručíkovej samovražde sa mu podarilo uniesť Violet z rodičovského domu. Najprv jej ukázal poručíkovu mŕtvolu a potom ju odviedol na neznáme miesto, kde ju objavili až po štyroch týždňoch pátrania. Räder Violet psychicky úplne zničil, prestala rozprávať, stratila kontakt s okolitým svetom a schopnosť samostatne konať. Räder si z nej urobil bábku, ktorú po celý čas nazýval „iba kurvou“ (tamže, 1000). List sa v Räderovom vlastníctve stáva najprv prostriedkom sexuálneho vydie-

⁵ „Potom sa spamätal [Räder]. Dlhو bol rozmýšľal, týždne a týždne. Mal určitý plán, v ktorom mal tento list hrať určitú úlohu. Violet nestačila, samotná Violet nebola ničím, iba ženou trochu súcejšou než Armgard – nie, aj poručík patril k tomu. Patril k tomu žiaľ za poručíkom, jej láska k tomu chlapovi, jej odpor k nemu, sluhovi.“ (Fallada 1957, 785)

rania maloletej Violet, hraničiaceho so sexuálnou vraždou. Neskôr má Räder s listom „plán“, ktorého naplnenie má katastrofálne dôsledky. Jeho výsledkom je, že niektoré postavy zostávajú značne psychicky alebo fyzicky poškodené (Violet, Joachim von Prackwitz, Eva von Prackwitzová), iné spáchali samovraždu (poručík Fritz) alebo boli zavraždené (sluha Räder).

ZÁVER

Román *Vlk medzi vlkami* tematizuje krízu systému hodnôt a noriem nemeckej spoločnosti po prehratej prvej svetovej vojne v 20. rokoch 20. storočia. Táto kríza vedie k tomu, že „predtým jasne vymedzené hranice medzi <morálnym> a <nemorálnym>, medzi <žadúcim> a <nežadúcim>, medzi (ešte) akceptovaným a (už viac) neakceptovaným sa zrútili“ (Titzmann 2011, 184). Dôležitú kompozičnú úlohu v románe zohrávajú ľúbostné listy, ktoré sa stávajú prostriedkom sexuálneho vydierania, hraničiaceho so sexuálnou vraždou. Svojou prítomnosťou aktivizujú románové dianie a prispievajú k tragickému zavŕšeniu osudov niektorých postáv románu. Román pri tom ponúka aj iné formy sexuálneho správania, sú vyznačené na škále od tradične akceptovaného sexuálneho života v manželstve po sexuálne správanie v rámci prostitúcie. Z tohto pohľadu je zaujímavé, že prostitúcia Petry Ledigovej je v texte legitimizovaná na základe jej životnej situácie – ekonomickej núdze. Je preto možné tvrdiť, že dochádza ku zmene kvalitatívne usporiadaného sveta, ktoré je nahradené, ak si ešte raz vypožičiame citát od M. Titzmana, „novým usporiadaním, v ktorom neexistujú nijaké jasné hranice, ale iba kvantitatívne rozličné stupne“ (Titzmann 2011, 185).

Literatúra

- Fallada, Hans. 1957. *Vlk medzi vlkami*. (v preklade Ervína Mikulu). Bratislava: Slovenský spisovateľ.
- Frenzel, Elisabeth. 1999. *Motive der Weltliteratur*. Stuttgart: Kröner Verlag.
- Füger, Wilhelm. 1977. „Der Brief als Bau-Element des Erzählens. Zum Funktionswandel des Einlagebriefes im neueren Roman, dargelegt am Beispiel von Dostojewski, Thomas Mann, Kafka und Joyce.“ *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 51 (4): 628–658.
- Hagestedt, Lutz. 2011. „Was ein junger Mann vor und von der Ehe wissen muß. Zur frühmodernen Konzeption der Sexualpathologie in Hans Falladas Roman *Wolf unter Wölfen*.“ In *Hans Fallada, Autor und Werk im Literatursystem der Moderne*, Pat-

- ricia Fritsch-Lange und Lutz Hagedstedt (eds.), 39–57. Berlin: Walter de Gruyter.
- Honnefelder, Gottfried. 1975. „Die erzähltechnische Konstruktion der Wirklichkeit bei Theodor Fontane. Zur Funktion des Briefes im Roman.“ *Zeitschrift für deutsche Philologie, Sonderheft*, Bd. 92: 1–36.
- Krienke, Jutta. 2001. *Liebste Freundin! Ich will dir gleich schreiben... Zur Ausbildung des unmittelbaren Erzählens am Beispiel der Verwendung des Briefes in der Kinderliteratur des 19. Jahrhunderts. (Anna Stein, Elise Averdieck, Ottilie Wildermuth, Tony Schumacher)*. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Müller, Wolfgang G. 1980. „Der Brief als Spiegel der Seele. Zur Geschichte eines Topos der Epistolertheorie von der Antike bis zu Samuel Richardson.“ *Antike und Abendland* XXVI (1): 138–157.
- Nickisch, Reinhard M. G. 1991. *Brief*. Stuttgart: Verlag J. B. Metzler.
- Schneider, Jost. 2002. *Einführung in die Literaturwissenschaft*. Bielefeld: Aisthesis Verlag.
- Stadter, Julia. 2015. *Der Brief im Spiegel der Künste: Briefmotive und Bühnenbriefe in Malerei, Literatur und Musiktheater*. Sinzig: Studio-Verlag.
- Titzmann, Michael. 2011. „Aspekte der textinternen Anthropologie in Falladas Wolf unter Wölfen.“ In *Hans Fallada, Autor und Werk im Literatursystem der Moderne*, Patricia Fritsch-Lange und Lutz Hagedstedt, 170–188. Berlin: Walter de Gruyter.

Mgr. Juraj Dvorský, PhD.
Katedra germanistiky
Filozofická fakulta
Katolícka univerzita v Ružomberku
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
dvorskyjuraj@centrum.cz